

Estetik, kultur och skapande i undervisningen – demokrati, normer och värden

Ett diskussionsunderlag

Foto: Sid. 6: Plainpicture, Sid. 9: Carina Gran/Folio. Sid. 10: istockphoto.
Sid. 19: Fancy. Sid. 24: Image Source
Grafisk produktion: Typisk Form designbyrå

Förord

Skolans uppdrag att arbeta med estetik, kultur och skapande handlar både om att se till att alla elever får kännedom om samhällets kulturutbud och om att använda estetiska uttryckssätt och skapande arbetssätt som en del av undervisningen.

Det handlar om att ge eleverna upplevelser, möjligheter till eget skapande, olika ingångar till kunskap och förståelse och att anpassa undervisningen utifrån varje elevs erfarenheter, intressen, tankar och behov.

Detta material är en del av en serie separata teman som alla tar sin utgångspunkt i ett antal exempel där estetik, kultur och skapande har fått en framträdande plats i undervisningen. Den övergripande rubriken på samtliga teman är *Estetik, kultur och skapande i undervisningen*. Just detta tema har fokus på *demokrati, normer och värden*.

Materialet vänder sig till lärare i grundskolan men även till rektorer och till dig som på annat sätt är inblandad i undervisning utifrån estetik, kultur och skapande. Exemplet är skrivna som berättande reportage där lärare och andra verksamma beskriver undervisningen och samarbetet med olika kulturaktörer med utgångspunkt i den statliga satsningen Skapande skola. I reportagen uttrycks tankar om vad som varit verksamt och betydelsefullt i arbetet, vilka pedagogiska värden som kunnat identifieras men även om vilka svårigheter som kan uppstå. I varje reportage finns också förslag på vidare läsning, litteratur och länkar, med utgångspunkt i vad som inspirerat på den aktuella skolan.

Reportagen rymmer både insikt och lärdomar men är även såklart placerade i en komplex verklighet som rymmer många frågor. Förhoppningen är att lärare och skolor ska kunna använda dessa exempel som avstamp för kollegiala diskussioner på den egna skolan – i ljuset av andras erfarenheter. Varje reportage avslutas därför med ett antal diskussionsfrågor.

Materialet har tagits fram av Anders Ekbäck utifrån enkätfrågor och intervjuer med verksamma i skolan. Ett stort tack till alla de lärare, rektorer och kulturarbetare som på olika sätt bidragit med sina kunskaper, tankar och erfarenheter. Uppdraget att ta fram detta material har genomförts i samråd med Statens kulturråd.

Erik Nilsson
Avdelningschef
Utvecklingsavdelningen

Erica Jonvallen
Undervisningsråd

Innehåll

7 Demokrati, normer och värden

- 7 Tydliggör undervisningens mål
- 8 Framgångsfaktorer och fallgropar
- 9 Med utgångspunkt i lärares beskrivningar

11 Film och skapande ger Barnkonventionen liv

- 16 Diskutera tillsammans

17 Filosofiska samtal uppmuntrar till eftertänksamhet

- 23 Diskutera tillsammans

25 Identitet och gestaltning i möte med kända konstnärer

- 28 Diskutera tillsammans

29 Estetik, kultur och skapande i läroplan och kursplaner

- 31 De kulturpolitiska målen

Demokrati, normer och värden

När skolor arbetar med estetik, kultur och skapande hamnar ofta demokrati- och värdegrundsfrågor i fokus. Ett sådant arbete kan erbjuda eleverna möjligheter att diskutera inflytande och delaktighet, etiska problem och dilemman och ge nya sätt att förstå sig själv och andra. Många är de lärare och kulturarbetare som vittnar om hur elever fått en fördjupad kunskap och förståelse.

Arbete med demokrati och grundläggande demokratiska värden i skolan kan beskrivas som ett arbete *om*, *för* och *genom* demokrati. Det betyder att eleverna ska få kunskaper om demokrati och träna förmågor som har betydelse *för* att utveckla deras deltagande i det demokratiska samhällslivet. Samtidigt ska detta arbete planeras och genomföras *genom* demokratiska arbetsformer.

Tydliggör undervisningens mål

En utmaning när man arbetar med värdegrundsfrågor är att både se dem som ett förhållningssätt i vardagen och en del av undervisningen. Undersökningar har visat att skolor ofta behöver tydliggöra det demokratiska uppdraget som en del av kunskapsuppdraget.¹ Detsamma kan gälla kulturprojekt där sociala mål kan framträda på bekostnad av kunskapsmål.² Det verkar vara särskilt svårt att arbeta utifrån de övergripande målen med undervisningen i olika ämnen utan att tappa bort elevernas kunskapsutveckling i varje ämne.

När ett nytt projekt planeras behöver de lärare som ansvarar för undervisningen utgå från kursplanens syfte. Om målet med projektet är att utveckla elevernas demokratiska kompetens behöver man fundera över vilka förmågor som ska utvecklas. Därefter behöver dessa generella förmågor konkretiseras genom att kopplas till det centrala innehållet och kunskapskraven i ämnens aktuella kursplaner.³

1. Skolinspektionen (2012) *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*. Kvalitetsgranskning Rapport 2012:9.
2. Claes Ericsson och Monica Lindgren (2007) *En start för tänket, en bit på väg. Analys av ett utvecklingsprojekt kring kultur och estetik i skolan*. Ung kultur, Region Värmland.
3. Skolverket (2011) *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverkets allmänna råd.

Läs mer!
[www.skolverket.se/
vardegrund](http://www.skolverket.se/vardegrund)

Framgångsfaktorer och fallgropar

Flera undersökningar av skolors arbete med demokrati och värdegrundsfrågor visar att det just finns särskilda svårigheter med att förena kunskapsuppdraget med demokratiuppdraget.⁴ Några av slutsatserna ur undersökningarna kan vara bra att reflektera över redan inför planeringen av ett arbete. Några faktorer som visat sig vara framgångrika är:

- ett främjande och förebyggande arbete,
- ett gemensamt och konsekvent förhållningssätt,
- praktisk demokratisk träning som kombineras med elevernas kunskapsutveckling i olika ämnen,
- olika perspektiv i undervisningen som förankras i ett interkulturellt synsätt samtidigt som eleverna får praktisk träning i prövande språk- och identitetsutvecklande samtal.

Några fallgropar kan vara att:

- Det kan finnas risk för falsk konsensus om inte skolan stimulerar ett öppet och intellektuellt utmanande klimat.
- Arbetet kan bli starkt personbundet, och stanna av eller upphöra vid förändringar i organisationen.
- Arbetet genomförs enbart som isolerade projekt eller temadagar. Ett ämnesövergripande arbetsätt kan göra arbetet mer medvetet och i högre utsträckning en integrerad del i ämnesundervisningen.

Läs mer!

Skolornas arbete med demokrati och värdegrund (Skolinspektionen 2012)

Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder (Skolverket 2011)

---

4. Skolinspektionen (2012) *Skolors arbete med demokrati och värdegrund*.

Med utgångspunkt i lärares beskrivningar

Här följer tre reportage som på olika sätt handlar om just estetik, kultur och skapande som arbetssätt och innehåll i en undervisning som i hög utsträckning syftar till utveckling av demokrati, normer och värden. I fokus står undervisning utifrån skollagens definition av densamma: *sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden.*⁵ Varje reportage följs av diskussionsfrågor.

---

5. 1 kap. 3 § skollagen (2010:800)

Film och skapande ger Barnkonventionen liv

Lärare, elever, skollledning, författare, konstnärer och kommunens stöd-enhet är övertygade. Elevernas lust till lärande har ökat och nya idéer har fötts. Det kreativa arbetssättet har lett till självförtroende och en vilja till att arbeta mer konstnärligt.

I en västsvensk kommun har elever i årskurs 3–5 deltagit i ett stort demokratiprojekt som genomförts på flera skolor. Genom film, bild och litteratur har man velat göra skolornas likabehandlingsplan levande. Många yrkesgrupper har samarbetat – skollledning, lärare, konstnärer, författare, kuratorer och specialpedagoger. Projektledare har varit kommunens stödenhet.

Arbetet har varit knutet till redan etablerade projekt mot rasism i kommunen. Genom att arrangera filmvisningar med diskussioner, workshops och andra kultur-evenemang vill man synliggöra och väcka debatt om främlingsfientlighet, diskriminering och demokrati. Erfarenhet visar att kombinationen film och öppna samtal ökar förståelsen för andra människors situation.

Utgick från likabehandlingsplanen och läroplanen

Projektet utgick från skolornas likabehandlingsplan och läroplanens övergripande mål och riktlinjer. Projektbeskrivningen slår fast det övergripande målet:

”Alla barn i kommunen ska trivas, känna sig trygga och ha det bra. Tolerans handlar om att göra sin röst hörd och bli lyssnad på. Att veta vad man tycker och våga stå för det man tror på, är viktiga egenskaper för varje person och något som man behöver träna på för att leva i ett demokratiskt samhälle. Grunden för att förstå vad demokrati är sker i samspel med andra.”

Utgångspunkt har också varit de mål och riktlinjer för skolan som finns under rubriken Normer och värden i läroplanen:

- kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunska-

”Grunden för att förstå vad demokrati är sker i samspel med andra.”

Läs mer!

www.do.se

Här hittar du Diskrimineringsombudsmannens handledning *Lika rättigheter i skolan*

”Grundläggande mänskliga rättigheter såsom alla människors lika värde samt barnens rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter.”

Centralt innehåll i samhällskunskap, Lgr 11

per om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,

- respekterar andra människors egenvärde,
- samt tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att hjälpa andra människor.

De förmågor som man ville ge eleverna möjlighet att utveckla under projektet kopplade lärarna sedan konkret till kursplaner i svenska och bild. I svenska ska elever utveckla förmågan att formulera sig och kommunicera i tal och skrift, läsa och analysera skönlitteratur. I bild ska eleverna utveckla förmågan att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap. De mänskliga rättigheterna och innebörden av Barnkonventionen hör också till det centrala innehållet i ämnet samhällskunskap.

AVGÖRANDE STÖD FRÅN SKOLLEDNINGEN OCH PROJEKTLEDNINGEN

Projektet har haft stor hjälp av ett tydligt stöd från skolledningen och externa projektledare i form av kommunens stödenhet. Rektorerna har stöttat upp med extrapersonal och informerat resten av personalen om arbetet. Lärarna har i sin tur hållit rektorn uppdaterad om hur arbetet har utvecklats och också involverat resten av skolan.

– Under FN-dagen gjorde vi ett miniprojekt med hela skolan inblandad. Det är viktigt att visa för kolleger hur vi tänker om det sätt vi vill arbeta på, menar en av lärarna.

Ett lyft för lärarna har varit att kommunens stödenhet gått in som projektledare. Tack vare det har lärarna kunnat koncentrera sig på undervisningen och kunnat överlåta planering och organisation åt projektledarna. I stödenheten ingår en kurator, en integrationssamordnare och en specialpedagog. För dem har syftet med projektet också varit att stärka barns identitetsutveckling och vidga deras förståelse för olikheter.

– Världen kommer närmare och vi vill att eleverna ska kunna se sammanhang och göra kopplingar till sig själva, film, texter, konst och världen utanför skolan. I projektet har vi arbetat med tolerans, likabehandling, tänkande och med integration av alla elever från alla delar av världen som bor i kommunen, konstaterar specialpedagogen.

Viktigt för arbetet var också att rektorer, projektledning och lärare tillsammans såg filmen, målade och skrev det som eleverna sedan skulle få göra. På så sätt skapades förståelse och intresse för det arbetet som elever och lärare sedan skulle göra.

”Vi vill att eleverna ska kunna se sammanhang och göra kopplingar.”

BÖRJADE MED ATT SE EN FILM

Arbetet inleddes med att lärare och rektorer samlades för att se filmen *Drakträna-
ren*. Den handlar om vikingapojken Hicke som bor i en by långt upp i norr som
angrips av eldsprutande drakar. Pappan Tryggvold och de övriga i byn söker upp
och dödar de farliga drakarna. Hicke får inte vara med eftersom han anses liten
och svag. Huvudpersonen blir till slut filmens hjälte som istället för att ta till våld
blir vän med drakarna.

DISKUTERADE BARNKONVENTIONEN

Efter att ha sett filmen diskuterade eleverna filmen tillsammans med sina lärare.
Lärarna utgick från några frågor som kopplade ihop filmens innehåll med barn-
konventionen. Alla fick boken *Alla barns rätt*, som presenterar och förklarar artik-
larna på ett konkret och levande sätt. Några artiklar som diskuterades var:

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 6

Inga barn får användas i direkt deltagande i väpnade konflikter.

Artikel 12

Alla barn har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör dem.

Artikel 19

Alla barn har rätt att skyddas mot psykiskt eller fysiskt våld hemma och mot van-
vård eller utnyttjade av förälder eller annan vårdnadshavare.

Läs mer!

Alla barns rätt
av Pernilla Stalfelt

”Boken om barnkonventionen var en bra bok. Alla barn har det inte
så bra, en del måste till och med kriga. Man fick lära sig hur barn
har det här och på andra sidan jorden. Ibland har en del barn det
inte så bra här heller.”

Läs mer om
barnkonventionen!
[www.unicef.se/
barnkonventionen](http://www.unicef.se/barnkonventionen)

Artikel 28 och 29

Alla barn har rätt till gratis grundskoleutbildning. Undervisningen bör förbereda barnen inför livet, utveckla respekt för mänskliga rättigheter och fostra i en anda av förståelse, fred, tolerans och vänskap mellan folk.

I all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt. Med barn avses varje människa under 18 år.

Skollagen 1 kap. 10 §

SPÄNNANDE MÖTEN MED KONSTNÄR OCH FÖRFATTARE

Utifrån diskussionerna fick eleverna välja ut några sekvenser ur filmen som de kopplade ihop med artiklar i barnkonventionen. Tillsammans med en konstnär skissade och målade de ett bildmanus för film – en storyboard. När den var klar var den 100 meter lång!

Eleverna skrev också noveller och dikter under ledning av en författare. De fick pröva hur man kan jobba med text på olika sätt och i varierande former genom olika skrivövningar. Sedan skapade de ett bildcollage tillsammans med konstnären utifrån novellerna och dikterna. Collaget presenterade de i en utställning som kompisar, föräldrar och anhöriga blev inbjudna till.

Både konstnären och författaren berättar om den stora entusiasm som eleverna visat under arbetets gång:

– Förmågan att från sina dikter och noveller skapa bildcollage var fantastisk – utställningen talade sitt tydliga språk. Eleverna blev påtagligt sporrade i arbetet eftersom de visste att många skulle få ta del av deras arbete, konstaterar konstnären.

ARRANGERADE TVÅ FILMFESTIVALER

Som en avslutning på projektet har eleverna själva fått planera och förbereda två filmfestivaler. Som en del av förberedelserna fick några elever besöka Antirasistisk filmfestival i Göteborg där de lärde sig mer om hur man arrangerar en filmfestival och vad som krävs för att den ska bli lyckad.

Den första var en mindre festival där eleverna visade filmer om demokrati och mänskliga rättigheter. Eleverna organiserade festivalen, skötte kontakter, försälj-

”Det var bra att
blanda film, mål-
ning, läsa, skriva
och prata!”

ning och förberedde frågor som de sedan ställde till besökande regissörer och skådespelare.

Den andra festivalen bjöd in över 500 elever från kommunen. Bland filmerna fanns *Modig* och *Den gröna cykeln*, och eleverna engagerades i diskussioner om spännande frågor. Diskussionerna fortsatte sedan i klassrummen tillsammans med kamraterna och lärarna.

VÄLPLANERAD OCH BRETT ANLAGD SATSNING GAV TYDLIGA EFFEKTER

Projektledningen, lärarna, konstnären och författaren var mycket nöjda med resultatet. Projektet hade en tydlig målbeskrivning och de ansvariga har haft gott om tid för att föra pedagogiska samtal om genomförandet. Andra framgångsfaktorer har varit hög ambition och genomtänkt upplägg med god förankring hos lärare, elever och föräldrar.

Bredden i projektet har också bidragit till det positiva slutresultatet. Lärarna är särskilt nöjda över de många ämnesövergripande kopplingarna. En av dem förklarar vidare:

– Vi har lärt oss olika tekniker för att efterarbeta filmerna, både det kreativa skapandet och skrivandet. Idag använder vi det konkret i alla ämnen. Det är häftigt att se blomstrande barn som växer med uppgiften. Barnens förmåga att analysera det sociala samspelet har också ökat i vardagen utifrån de diskussioner om barnkonventionen vi haft.

I framtiden vill man bättre ta tillvara alla erfarenheter, för att upprepa det som gått bra och förändra det som kan bli bättre. Projektledningen betonar vikten av att lärarna dokumenterar arbetet i stort och smått. Bland annat har lärarna fått göra handlingsplaner om hur man kan sprida arbetet på respektive skola.

Läs mer!

www.sfi.se

På Svenska filminstitutets webb hittar du filmhandledningar på olika teman.

Läs mer!

Får vi titta på film nu?
av Daniel Sandin

Läs mer!

www.arfarf.se

Film och kultur för
mänskliga rättigheter

Diskutera tillsammans

- Hur kan man arbeta med värdegrundsfrågor samtidigt som eleverna utvecklar förmågor i de olika ämnena? Hur gör du? Vilka utvecklingsområden ser du?
- Hur kan kunskaper om barns rättigheter bli intressanta ingångar i skolans lika-behandlingsarbete?
- Vilken erfarenhet har du av att använda film i ämnesövergripande undervisning med utgångspunkt i både övergripande läroplansmål och i kursplaner?
- Hur kan vi skapa ökad samsyn på skolan genom gemensam kritisk reflektion?
- Hur arbetar du för att göra eleverna delaktiga och ge dem inflytande?
- På vilket sätt kan skolan och du som lärare använda lokala organisationer och aktörer som en resurs?
- Skolan är inte värdeneutral. Alla som arbetar i skolan ska enligt läroplanen förmedla och gestalta grundläggande demokratiska värderingar. Hur kan man utifrån detta uppdrag ändå ge eleverna möjlighet att samtala öppet om värderingar?
- Hur kan lärdomar och erfarenheter av framgångsrik undervisning spridas till andra?

Filosofiska samtal uppmuntrar till eftertänksamhet

Arbetet med filosofiska samtal har förändrat både elevernas och lärarnas sätt att samtala. Eleverna har utvecklat sina kommunikativa och kritiska förmågor – vilket är avgörande för att kunna verka i en demokrati. Lärarna har hittat nya vägar för kollegiala samtal och lärande.

– Man lär känna sig själv genom sina tankar och var man står i olika frågor. Det gav mig mycket att få lyssna på andras åsikter, säger en elev.

Metoden att öka förståelsen för skolans värdegrund genom strukturerade samtal har filosofen Matthew Lipmans arbete med filosofi i skolan samt det arbete som pågått på Södra teatern i Stockholm som förebild.

Lärare på några mellan- och högstadieskolor har haft Riksteaterns projekt *Filosofiska samtal i skolan* som utgångspunkt. Där har flera länsteatrar medverkat, t.ex. Teater Hallands föreställningar om Dante och Eskilstuna Teaters *Den goda människan i Sezuan*. Utgångspunkt för samtalen är elevernas upplevelser under en teaterföreställning. Mötet med teatern väcker ofta tankar om olika etiska, existentiella och moraliska frågor – och det är inte svårt att få eleverna att vilja diskutera dem med varandra.

UTVECKLAR ABSTRAKT OCH KRITISKT TÄNKANDE

Under de filosofiska samtalen får eleverna utveckla sin förmåga till abstrakt och kritiskt tänkande. De får öva på att formulera frågor, uttrycka åsikter och argumentera på ett konstruktivt sätt – helt enkelt de kommunikativa och kritiska förmågor de behöver för att aktivt kunna delta i det demokratiska samhället.

Projektet utgår från läroplanens övergripande mål kring demokrati, normer, problemlösning och kreativitet men också från flera ämnesförmågor i kursplanerna. Många av de förmågor som eleverna ska utveckla i samhälls- och naturorienterande ämnen, liksom i ämnet svenska, tränas i de filosofiska samtalen: argumentation, förmågan att analysera och kritiskt granska, uttrycka och värdera ståndpunkter, utveckla tal och tilltro till språklig förmåga.

En NO-lärare menar att de filosofiska samtalen passar bra ihop med naturvetenskapens metoder, till exempel när det gäller att definiera begrepp:

– När vi introducerar ett begrepp som ska definieras så finns det en pedagogisk poäng i att låta eleverna bygga sin egen definition utifrån deras tidigare uppfattning om begreppet. Begreppen växer fram som ett samarbete mellan eleverna, där det öppna undersökande samtalet också stärker den demokratiska kompetensen.

”Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana.”

Lgr 11

”Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel gott och ont, rätt och orätt, kamratskap, könsroller, jämställdhet och relationer.”

Centralt innehåll i samhällskunskap, Lgr 11

FILOSOFISKA SAMTAL – SÅ GÅR DET TILL

De filosofiska samtalen följer en särskild struktur som uppmuntrar till eftertänksamhet, tänkande och lyssnande. Efterhand kan metoden utvecklas och anpassas till deltagarna och samtalsledaren. Innan samtalet börjar får gruppen formulera frågor utifrån en teaterpjäs, en text eller en händelse. Tillsammans väljer eleverna ut en fråga som de vill diskutera vidare. En lärare är samtalsledare.

– Som samtalsledare ser jag till att alla elever förstår vad som diskuteras, låter eleverna förklara och definiera olika begrepp. Ramen för samtalen är viktig för att skapa trygghet och för att få med alla i samtalen. Eleverna måste få samtala om ämnen de själva valt, konstaterar en lärare.

Under samtalet är pauser viktiga, där man stannar upp för att fundera över hur man kan betrakta saker på olika sätt. Lika viktigt är avslutningen när eleverna sammanfattar vad de kommit fram till.

– Eleverna behöver gott om tid att förklara och motivera sina åsikter. Utmärkande för ett bra samtal är när gruppen formulerar och tydligt fångar upp goda argument och överenskommelser.

Några av de frågor som eleverna lyfte var:

- Varför skiljer sig människors hudfärg åt?
- Ska man dö för en kompis?
- Är det okej att ljuga och i så fall när?
- Vad är kärlek?
- Varför måste alla jobba jämt?
- Varför finns det vapen?
- Vad är meningen med livet?
- Varför finns det rika och fattiga människor?
- Vad händer när man är död?
- Varför finns cigg, snus och alkohol?
- Vem ska flyttas vid mobbning?
- Händer allt av en anledning?

Läs mer!

Låt barnen filosofera

av Beate Börresen och Bo Malmhøster

Öppet sinne, stor respekt

av Liza Haglund

Philosophy in the Classroom

av Matthew Lipman, Ann Margaret Sharp,
Frederick S. Oscanyan

Den barnsliga relativismen, intellektuell dygd eller lättja

av Ragnar Ohlsson och Kia Sigge

BRA MED TVÅ SAMTALSLEDARE

Det är en fördel att vara två vuxna vid samtalen. Då kan man växla mellan att vara samtalsledare och observatör. Lärarna kan uppleva samtalen väldigt olika beroende på vilken roll de har – hur långa pauserna har varit eller om samtalen varit tröga eller lätta. Som observatör kan man också hinna anteckna vad som sagts för senare analys, vilket kan vara betydelsefullt, särskilt när man är ovan vid metoden eller ny som samtalsledare.

– Ett enkelt sätt att visa vad filosofiska samtal innebär för kolleger kan vara att bjuda in dem i rollen som just observatörer, säger en av lärarna som arbetat med samtalen under en tid.

ELEVERNA VILL HA MER DISKUSSIONER

Lärarna märker att samtalen gör eleverna mer delaktiga. Många elever har börjat våga utöva sin rätt till inflytande över undervisningens innehåll och form, till exempel med önskemål om ökat utrymme för diskussioner. En lärare tog till sig av önskemålen och lade om delar av sin undervisning.

– Lärarens lyhördhet skapade en positiv förändring i klassrummet och till elevernas inställning i stort. Ett gott exempel på hur man som elev kan påverka och ha inflytande i sin skolvardag.

Samtalen utmanar den traditionella lärarrollen, som ofta förknippas med högt tempo och hög energi. Ibland kan den faktiskt stå i vägen för reflektion och utrymme för tankepauser hos eleverna.

– I den vanliga undervisningen är eleverna så vana vid att läraren sitter inne med de rätta svaren. Här vänder sig eleverna istället till varandra för att resonera.

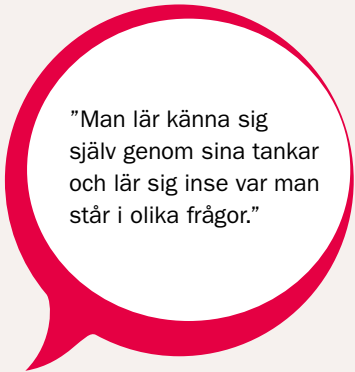
EFFEKTIVARE METOD ÄN ANDRA PROGRAM

Lärarna tycker att de filosofiska samtalen är en mer effektiv metod att träna elevernas demokratiska kompetens än många manualbaserade program. I de filosofiska samtalen får eleverna vara spontana och reflektera fritt, utan krav på konsensus. Samtalen får växa fritt utifrån hur tankarna faller. Det är en effektiv metod om målet är att eleverna ska förstå någon annans perspektiv och pröva det mot sitt eget, lyssna och formulera en egen åsikt.

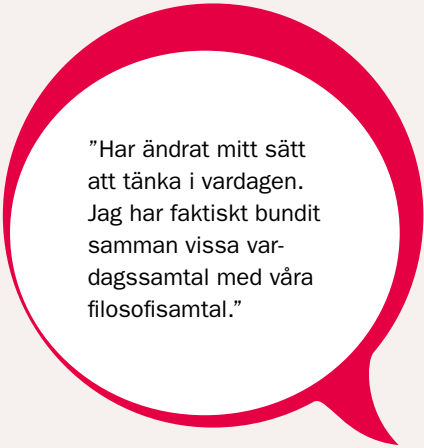
– De manualbaserade programmen är mer enkelriktade med målet att betinga fram ett önskat beteende. Utvärderingar efter sådana program visar att eleverna gjort vad de tror förväntats av dem, men de saknar en egen förståelse på djupet. Vi

”Jag har lärt mig att man inte alltid kan ha rätt, utan folk i min omgivning kan ha minst lika rätt som jag.”

”Man lär känna sig själv genom sina tankar och lär sig inse var man står i olika frågor.”

”Har ändrat mitt sätt att tänka i vardagen. Jag har faktiskt bundit samman vissa vardagssamtal med våra filosofisamtal.”

”Väldigt roligt med samtalen. När jag träffar kärleken i mitt liv får jag användning av det här. Man ska vara seriös under samtalen.”

tycker inte att eleverna ska behöva hämmas av förväntningar på att samtalen och våra möten ska leda till att alla tycker likadant.

VÅGA TA STÄLLNING

Eleverna tycker det är häftigt när de förstår att andra går och funderar på samma saker som de själva. De inser ofta hur de kan använda sig av filosofiska resonemang i vardagen. Viktiga resonemang handlar om hur språket kan användas, vad vi egentligen menar och att vi kan lära av varandra.

– Helt nyligen blossade en diskussion upp under en lektion när en elev utbrast: ”Om någon gör så mot mig har jag rätt att slå den på käften.” En kompis frågade: ”Hur menar du när du säger rätt?” Diskussionen fortsatte och eleverna kunde tillsammans reda ut vad som var okej och inte.

Diskutera tillsammans

- Ett mål med filosofiska samtal är att reda ut hur vi själva och andra tänker. I vilka olika sammanhang kan man genomföra denna typ av reflekterande samtal i olika ämnen?
- Vilka filmer, bilder, texter eller händelser skulle kunna utgöra utgångspunkt för filosofiska samtal i ditt ämne?
- Vilka förmågor i de ämnen du undervisar i kan utvecklas genom filosofiska samtal?
- Hur skapar man ett tillitsfullt klimat som tillåter olika åsikter, erfarenheter och perspektiv? Vilka arbetsätt och metoder har ni erfarenhet av som särskilt framgångsrika?
- Hur kan ett självkritiskt reflekterande synsätt som bidrar till att synliggöra normer och värderingar utvecklas på skolan? När och hur sker samtal kring detta?

Identitet och gestaltning i möte med kända konstnärer

I projektet *Vem är jag?* arbetade elever och lärare i årskurs 4 tillsammans med en konstpedagog från Nationalmuseum i Stockholm. Eleverna fick uppleva konst, analysera historiska bilder och skapa egna bilder samtidigt som de reflekterade över den egna identiteten. Lärarna upplevde att det kreativa arbetssättet väckte elevernas inspiration.

– Självkänslan ökar när arbetet så starkt är kopplat till den egna identiteten.

Genom att både öva på bildanalys och det egna uttrycket fick eleverna på ett fördjupat sätt reflektera över vad som skapar identitet. Konstpedagogen på museet var ett stort stöd för lärarnas arbete. Tillsammans skapade de olika metoder och lektionsförslag. Tillgången till alla porträtt på museet och konstpedagogens förtrogenhet med arbetet gav projektet stabilitet och ett lugn i hela processen.

SVENSKA, BILD OCH HISTORIA I NÄRA SAMARBETE

Det är framför allt i svenska, bild och historia som eleverna har fått utveckla ämnesspecifika förmågor. I bild har eleverna kommunicerat med bilder för att uttrycka budskap och analyserat historiska bilders uttryck, innehåll och funktioner. I svenska har eleverna skapat text där ord och bild samspelas. Även andra förmågor har kunnat utvecklas i detta arbete, allt från att kunna använda och värdera källor till förmågan till samarbete. Lärarna är nöjda över att eleverna har tränat på förmågorna under en längre period med ett tydligt mål i sikte.

– Det har varit berikande och utvecklande för eleverna att koppla samman mål i svenska, bild och historia i ett kreativt skapande sammanhang, konstaterar en av lärarna.

”Bilder som behandlar frågor om identitet, sexualitet, etnicitet och maktrelationer och hur dessa perspektiv kan utformas och framställas.”

Centralt innehåll i bild, Lgr11

”Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar.”

Centralt innehåll i svenska, Lgr 11

”Alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärandemiljö.”

”Skolans mål är att varje elev har inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv.”,

Lgr 11

ANALYSERA, FOTOGRAFERA, MÅLA OCH SKRIVA UTIFRÅN ETT PORTRÄTT

Projektet inleddes med att eleverna fick välja ett porträtt av en känd konstnär. Porträttet blev elevernas personliga bild och där fick de analysera kroppshållning och uttryck. De fick sedan försöka efterlikna sitt porträtt när de själva blev fotograferade. Av fotografierna skapade de ett collage tillsammans med akrylmålningar på pannåer med temat: Hur skulle detta porträtt sett ut om det gjordes idag? Efter det fick de skriva olika typer av texter om sin person. En av lärarna beskriver:

– Det här arbetet hade den grundläggande basen i gestaltning och upplevelse, där flera sinnen engagerades i undervisningen. Ett skapande som anknuter till värdegrundsfrågor och kopplar samman olika aspekter av känslor och erfarenheter.

PERSPEKTIVBYTTE GAV SPÄNNANDE SAMTAL

När eleverna levde sig in i en annan person blev det lättare att samtala om identitet och fundera över de känslor och uttryck som målningarna förmedlade. Kombinationen av det kreativa arbetssättet tillsammans med samtal och skrivande har gett resultat, menar klassläraren. Är den avbildade personen rik eller fattig – hur kan man upptäcka det? Vad säger ansiktsuttryck, blick och kroppshållning och på vilket sätt berättar kläderna något om personen? Uttrycker personen några känslor? Vilka föreställningar om dessa begrepp påverkar oss som människor och vilka konsekvenser får det för oss idag utifrån ett normerande perspektiv?

Som en avslutning på projektet visade eleverna upp sina målningar och texter. De visade stor delaktighet och vilja att påverka innehållet när de tolkade konstbilderna och skrev om sina porträtt. Att berätta om dem förstärkte påtagligt deras självkänsla.

– Eleverna har förbättrat sin förmåga att sätta ord på tankar och uttrycka sig i frågor om identitet, säger en lärare.

FLER TEMAN OCH STÖDMATERIAL

Nationalmuseet erbjuder även andra teman som man kan arbeta med utifrån samma metod som den här, till exempel genus, makt, skönhetsideal, mode och resande. På Nationalmuseets webbplats finns arbetsmaterial och lärarhandledningar med frågor, uppgifter och bildspel. Lärare som inte har möjlighet att besöka museet på plats, kan använda materialet på egen hand. För gymnasielärare finns också bildanalysuppgifter som varje år kopplas till de aktuella nationella proven i svenska.

www.nationalmuseum.se/skola

www.levandehistoria.se/klassrummet

www.nordiskamuseet.se/for-skolan/skolresurser

Flera museer och kulturinstitutioner erbjuder material och stöd.

Möjligheterna till att utveckla arbetssättet är många. I ett uppföljande arbete kommer eleverna att arbeta med mänskliga rättigheter utifrån ett internationellt perspektiv. Temat ska utgå från WCPRC, World Children's Price Ceremoni.

– Här kan vi utveckla projektets arbetssätt för att fördjupa tankarna om identitet och mänskliga rättigheter. Vi vänder oss utåt med ett större perspektiv, konstaterar en av lärarna.

”Eleverna har varit mycket stolta över sina arbeten.”

www.worldschildrens-prize.org

Internationellt utbildningsprogram för unga om barns rättigheter

Diskutera tillsammans

- Vilka typer av samtal kring normer och identitet brukar du planera för i din undervisning?
- Att elever får gå in i olika roller kan aktivera inlevelseförmåga, förståelse och empati. Vilken erfarenhet har du av ett sådant arbete? Ser du fler möjligheter?
- Vilka kulturinstitutioner och vilket kultur- och föreningsliv finns i din skolas närhet? Vilka möjligheter till stöd eller samarbete kan finnas?
- På vilka sätt kan s.k. icke-kognitiva förmågor, som motivation, ansvar och samarbetsförmåga, stärkas och utvecklas i olika undervisningssammanhang?
- Hur kan bilder och konstverk användas som utgångspunkt för samtal kring t.ex. normer, makt och etnicitet? Vilka erfarenheter har du?

Estetik, kultur och skapande i läroplan och kursplaner

Läroplanens första del beskriver skolans värdegrund och uppdrag, medan den andra innehåller övergripande mål och riktlinjer. Läroplanens tredje del innehåller kursplaner för alla ämnen. Kursplanerna är indelade i avsnitten syfte och centralt innehåll och kompletteras med kunskapskrav.

ESTETIK, KULTUR OCH SKAPANDE I LÄROPLANEN

Det finns olika begrepp med anknytning till estetik, kultur och skapande i läroplanens tre delar.

I kapitlet om skolans uppdrag och värdegrund står att skolan ska uppmärksamma både de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna. Elever ska också få uppleva och pröva olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar och därtill tillägna sig förmåga till eget skapande.

Skolan ska stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter. I skolarbetet ska de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas.

Elever ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjligheter att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna ska tillägna sig.

Lgr 11

I kapitlet med övergripande mål och riktlinjer framgår att alla elever bör kunna använda och ha tagit del av många olika uttrycksformer som språk, bild, musik, drama och dans när de lämnar grundskolan. De ska även ha utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud.

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda och ta del av många olika uttrycksformer såsom språk, bild, musik, drama och dans samt har utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud.

Lgr 11

Estetik och det estetiska perspektivet återkommer även i kursplanerna. Förutom i ämnen som bild, musik och slöjd lyfts även estetiska utgångspunkter fram i syftet för ämnet svenska samt de natur- och samhällsorienterade ämnen. Några exempel:

- I kursplanen för svenska står det att eleverna genom undervisningen ska stimuleras till att uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer.
- I biologi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmågan att samtala om, tolka och framställa texter och olika estetiska uttryck med naturvetenskapligt innehåll.
- I samhällskunskap ska undervisningen behandla skildringar av livet förr och nu i barnlitteratur, sånger och filmer, t.ex. skildringar av familjeliv och skola.

De kulturpolitiska målen

De nationella kulturpolitiska målen beslutades av riksdagen i december 2009. Målen ska styra den statliga kulturpolitiken men ska även kunna vägleda kulturpolitiken i kommuner och landsting.

Nationella kulturpolitiska mål

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.

FÖR ATT UPPNÅ MÅLEN SKA KULTURPOLITIKEN:

- främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor,
- främja kvalitet och konstnärlig förnyelse,
- främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas,
- främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan,
- särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Läs mer om de kulturpolitiska målen och om Skapande skola!
www.kulturradet.se